

АНТИЧНІ МОТИВИ У ПОЕЗІЇ МИКОЛИ ЗЕРОВА

Інеса Макар. Античні мотиви у поезії Миколи Зерова.

У статті охарактеризовані основні античні мотиви у поетичних оригінальних творах Миколи Зерова, які пронизують поезію письменника, збагачуючи її новою ритмікою та символікою. Найчастіше античні мотиви звучать у сонетах (тематичні цикли „Крим”, „Мотиви Одиссеї”, „Образи і віки” та ін.), де помітним стає протиставлення митця епохи античності і сучасності.

Ключові слова: античність, неокласицизм, Микола Зеров, художній образ, символ.

Инесса Макар. Античные мотивы в поэзии Николая Зерова.

В статье охарактеризованы основные античные мотивы в поэтических оригинальных произведениях Николая Зерова, которые пронизывают поэзию писателя, обогащая ее новой ритмикой и символикой. Чаще всего античные мотивы звучат в сонетах (тематические циклы „Крым”, „Мотивы Одиссеи”, „Образы и века” и др.), где заметным становится противопоставление писателя эпохи античности и современности.

Ключевые слова: античность, неоклассицизм, Николай Зеров, художественный образ, символ.

Inesa Makar. Ancient motives in the poems of Mykola Zerov.

In the article basic ancient motives in the poetic original works of Mykola Zerov are described; they pierce the poetry of writer, enriching it new rhythmic and symbolism. More frequent ancient motives sound in sonnets (thematic cycles „Crimea”, „Motives of Odyssey”, „Images and ages” etc.), where writer's contrasting of antiquity and contemporaneity epochs becomes noticeable.

Key words: antiquity, neoclassicism, Mykola Zerov, artistic image, symbol.

Творча спадщина відомого українського поета, талановитого перекладача і непересічного літературознавця Миколи Костьовича Зерова повертається до нас тільки сьогодні, зближуючи по-новому „зоряним алмазом” крізь „попіл” забуття. Досі наукова та літературна спадщина М. Зерова повністю не видана, науково не осмислена. Проте вона, як зазначає М. Москаленко, „безпомилково відчувається як феномен, що перебуває в самому осерді української історико-культурної проблематики новітнього часу” [10, с. 1235].

У наш час поступово вводяться у культурний та науковий обіг художні твори, переклади, наукові праці з творчого доробку М. Зерова. За життя побачили світ лише такі його книги: „Антологія римської поезії” (К., 1920), книжка оригінальних віршів та перекладів „Камена” (К., 1924), монографії „Нове українське письменство” (К., 1924), „Леся Українка” (К., 1924), збірки статей „До джерел” (К., 1926) і „Від Куліша до Винниченка” (К., 1929), а також конспект лекцій „Українське письменство XIX ст.”, що був надрукований на склографі (К., 1928). Підготовлені до видання М. Зеровим праці (як-от: розширене видання „Камени”, збірник поетів Давнього Риму, значна кількість наукових статей, рецензій, передмов до різних видань, написаних ним протягом 1910-1930-х рр. та ін.) так і не були видані за життя автора.

Найбільше для збереження і видання спадщини М. Зерова зробив у складних умовах еміграції Михайло Орест, молодший брат Миколи Зерова, відомий поет і перекладач. Він видрукував чимало окремих братових творів, підготував до видання посмертні збірки творів: „Sonnetarium” (Берхтесгаден, 1948), „Catalepton” (Філадельфія, 1951), „Corollarium” (Мюнхен, 1958), „Нове українське письменство” (Мюнхен, 1960), а також збірку спогадів „Безсмертні” – про Миколу Зерова, Павла Филиповича і Михайла Драй-Хмару (Мюнхен, 1963).

У лютому 1943 року Михайло Орест писав: „Я хочу зробити для пам’яті брата, якому я багато чим зобов’язаний, все, що зможу. При своїх блискучих здібностях, ерудиції, ентузіастичній любові до художнього слова, енергії й упевненому, свідомому цілей „банбрехерству” [з нім. – новаторство, „першопрохідство” – І.М.], він дав, проте, лише невелику частину того, що міг би створити, коли б йому пощастило жити в людських умовах, при людському режимові, – і прошу вірити мені, що в цій характеристиці мною керує не фамільна гордість, а тільки твереза об’єктивність” [13, с. 294].

У цей же період з’являлися і дослідники творчості М. Зерова, що присвячували свої критичні праці його поетичним творам, перекладам, літературознавчим студіям тощо, – Юрій

Клен, Євген Маланюк, Володимир Державин, Святослав Гординський, Юрій Лавріненко, Юрій Шерех, Ігор Качуровський, Богдан Кравців та ін.

До 100-річчя від дня народження письменника в 1989 році з'явилася розвідка С. Білоконя „Микола Зеров” [2, с. 35-64]. Дослідник подав у цій праці чимало раніше не опублікованих відомостей про автора „Камени”. У ювілейному (1990) році було здійснено за участю С. Білоконя передруки прижиттєвих видань М. Зерова: „Камени”, „Антології римської поезії”. Було передруковано й „Сонети і елегії” з рукописного збірника, подарованого М. Зеровим академіку С.О. Єфремову. До цього С. Білоконь додав власний нарис життя і творчості Миколи Зерова – „Закоханий у вроду слів” [1].

Помітним явищем у дослідженні спадщини Миколи Зерова стало дисертаційне дослідження „Микола Зеров – літературознавець і критик” [8] та праця румунської дослідниці Магдалени Ласло-Куцюк „Дзвінка закінченість” сонета Зерова” [9].

До найгрунтовніших праць, присвячених Миколі Зерову, безперечно, належить монографія В. Брюховецького „Микола Зеров” [2]. Автор розглянув багатогранний доробок М. Зерова як письменника, перекладача, історика літератури і критика у контексті розвитку українського літературного процесу 20-30-х рр. ХХ ст.

Надзвичайною подією став вихід у видавництві „Дніпро” двотомного видання творів Миколи Зерова, де вперше було зібрано його спадщину (упорядники – Г. Кочур та Д. Павличко, видавничий редактор – М. Москаленко). До I тому увійшов оригінальний доробок поета – сонети, сонетоїди, олександрійські вірші та елегійні дистихи, а також поетичні переклади. До II тому ввійшли історико-літературні та літературознавчі праці Миколи Зерова, його курс лекцій „Українське письменство ХІХ ст.” [5].

У 2003 році у видавництві Соломії Павличко „Основи” в Києві з'явилося фундаментальне видання „Українське письменство” (упорядник – доктор філол. наук Микола Сулима) [6]. До цього видання увійшли ті матеріали, яких не було у двотомнику творів М. Зерова 1990 р. (статті, рецензії, виступи, листи). До речі, тут уперше надруковано повний текст закінчення VI книги Вергілієвої „Енеїди”. Це останній переклад Миколи Зерова (*opus magnus*), над завершенням якого він працював у соловецькому ув'язненні. До нас дійшла приблизно третина твору (книги I, VI, VII, VIII, а також уривки з книг II і V). Дослідники вважають, що Вергілієва „Енеїда” є вершиною стилістичної майстерності Зерова-перекладача. Античні мотиви пронизують також оригінальну поезію М. Зерова, збагачуючи її новою ритмікою та символікою.

Микола Зеров, за визначенням одного з дослідників його творчості Сергія Білоконя, – не тільки яскравий поет і глибокий критик 20-х рр. ХХ ст. Микола Зеров – „явище набагато глибше і ширше. Він являє собою один із потужних чинників розвитку української культури, і його можна розглядати тільки в такому ключі” [2, с. 35].

Метою нашої статті є характеристика основних античних мотивів у поетичних оригінальних творах Миколи Зерова.

Звернення до античності для М. Зерова було природнім. Відомий перекладач римських поетів використовував латинські заголовки (збірка віршів „Камена”, цикл „Media in barbara”, цикл статей „Ad fontes” тощо), епіграфи з творів Овідія і Горация до своїх оригінальних поезій.

Латинська мова і культура античності відігравали надзвичайно важливу роль у житті М. Зерова. Поет отримав освіту у Першій київській гімназії, колінгії Павла Галана, в університеті Св. Володимира. Навчання давньогрецької мови і латини, античної літератури в Києві початку 20-х рр. було визначальним. Дирекція колегії Павла Галана запросила для викладання І. Анненського. Київські гімназії передплачували з Петербурга журнал „Гермес”, що виходив двічі на місяць. Це був ілюстрований науково-популярний вісник античного світу, в якому йшлося не тільки про античних поетів, але й друкувалися тексти перекладів. Тобто античність „сприймалась як жива і вагома частина життя” [12, с. 73]. Невдовзі в Києві з'явився і „двійник” журналу „Гермес” за редакцією В. Маккавейського, що давав змогу українцям звертатися до основ світової культури.

Природність знання класичних мов засвідчує й той факт біографії поета, що над гробом свого десятилітнього сина він виголосив промову латинською мовою. Феномен Зерова-поета, незважаючи на його „книжність”, культурологічну основу, треба шукати в його текстах.

Знаючи бездоганно латинську мову (недаремно професор-латиніст Київського університету Аполлон Грушка настоював, щоб здібного юнака залишили після закінчення навчання викла-

дати в університеті, проте цього, на жаль, не сталося), Микола Зеров звертається спочатку до перекладів з античної літератури. У 1919 р. в „Літературно-науковому віснику” він надрукував свої перші переклади з Вергілія та Овідія, а в 1920 р. у видавництві „Друкар” вийшла в світ його „*Антологія римської поезії*” – переклади з Катулла, Вергілія, Горация, Проперція, Овідія й Марціала.

Роки після революції, громадянська війна в Україні. Голод 1921-го року. Тиф. Ці роки були фатальними у житті М. Зерова. У жовтні 1920 року він залишив на якийсь час Київ, проживав у містечку Баришівці. Поет багато міркував над загибеллю старої цивілізації, обмірковував і свою місію в житті України. Тому активно звертається він до джерел античності.

Перша книжка оригінальної поезії М. Зерова „*Камена*” (1924) так само мала розділ перекладів, який засвідчував його активну перекладацьку роботу над освоєнням класичної латинської поезії.

Серед оригінальних поезій античні мотиви найчастіше звучать у сонетах. Усього поет написав 86 сонетів, 14 сонетоїдів, 15 александрійських елегійних дистихів [9]. Канонічна форма сонета, суворий строфічний малюнок, особливий синтаксис з його „сонетною” логікою й антитетичністю допомагають поету втілити мотиви античності, поєднавши їх з сучасністю, і в такий спосіб розглянути те чи те явище з різних точок зору (як, наприклад, у віршах „Лотофаги” та „Лестригони”).

У рукописі „Камени”, укладеному М. Зеровим у 1937 р., сонети були розподілені на тематичні цикли („Крим”, „Мотиви Одиссеї”, „Образи і віки” та ін.). М. Зеров обирає римську Камену замість грецької Музи з дидактичних цілей, оскільки саме римські майстри пропонували „техніку слова”, „античну поетику”, що мала слугувати українським письменникам 30-х рр. XX ст. в освоєнні художньої мови – артистично-обробленої, багатой на вирази та на логічну спаяність думок.

Цикл „*Мотиви Одиссеї*” складається з творів, написаних за мотивами Гомерової „Одиссеї”, що належала до числа найулюбленіших книг поета. Серед цих творів – „Лотофаги”, „Лестригони”, „*Karnos tes patridos*”, „Телемах у Спарті I-II”. Природне поєднання „свого” і „чужого” в художньому світі М. Зерова – характерна риса „неокласицизму” поета.

„Феномен Зерова-поета, незважаючи на його „класицизм”, „книжність”, культурологічну основу, на ілюзорну відірваність від пекучих проблем дійсності 20-х і 30-х рр., – справедливо зауважує Д. Павличко, – треба шукати якраз у його неокласицистичнім, щемливо-інтимнім сприйнятті світу та в нещадно правдивій характеристиці, яку він дав сталінській добі...” [11, с. 16]. Не раз М. Зеров проголошує себе „чужим” (тема вигнання, в’язня, „білої ворони” серед „буденних справ і злої метушні” („Класики”, „Pro Domo”, „Творча тиша” та ін.).

У коментарі до віршів „*Лотофаги*” і „*Лестригони*” М. Зеров зазначав, що це поезії, які він свого часу мало кому й читав. Наші критики можуть побачити в першій аналогії примусової українізації, а в другій під лестригонами побачити себе самих. Проте М. Орест доповнює ці коментарі. „Згідно з усними висловлюваннями самого М. Зерова, – зазначає він, – в час скомпонування сонета „*Лотофаги*”, то ця річ і написана була саме в обороні „примусової” українізації. Видатного культурного діяча нашого, принципового прихильника творчої ваги традиції дратувала байдужість і духове лінивство частини суспільства на Україні до української культури, дратував комплекс меншовартости та погорди щодо свого власного, який дуже часто базувався на анальфабетизмі” [7, с. 174].

*З-під Трої і кривавого туману,
Від чорних днів ненаглої війни
Цар Одиссей пригнав свої човни
На сонні плеса тихого туману.*

*І там громадку нашу, горем гнану,
Зустріли лотофаги; з глибини
Землі своєї принесли вони
Поживу нам солодку і незнану* (т. 1, с. 24).

Під лестригонами М. Зеров, безсумнівно, розумів критиків:

*„Тут, царю, дикий край неситих лестригонів
Та струджених рабів, що вівці стережуть.
Як привела тебе твоя заклята путь*

В ці селища смутні недолі і прокльонів?” (т. 1, с. 25).

*„А ці – сире і свіже рвуть;
Не має впину їх непогамовна лють,
Не відають святих гостинності законів”* (т. 1, с. 25).

Вірш „*Karnos tes patridos*” присвячений О. Бургардтові, який вимушений був покинути Україну. Цей вислів з грецької дослівно означає „дим від батьківщини” (чи „дим батьківщини”). М. Зеров, звертаючись до свого приятеля, запитує:

*Та чи згадаєш ти в чужих краях
Поржавілий і старосвітський дах,
Де огнище твоє колись палало?* (т. 1, с. 26).

У коментарі до сонета „*Телемах у Спарті*”, що складається з двох частин, М. Зеров зазначає, що IV пісня “Одіссеї” причарувала його здавна, ще в гімназії. „Образ Гелени в ній справді знаменитий, нічого схожого з Іліадою, дозріла краса, гієратична повага, матірня добрість – втаємничення в єгипетську науку” [5, с. 802]. У вірші згадуються „білявий Менелай, щасливий сім’янин”, і мати Афродіти – Діонея, і мудрий Одісей, і „дужий Іліон”, і „мудра, ясна і лагідна Гелена”. Там, у Спарті, „світають дні прозріння і науки...”:

*О, що буйніша кров і молоді нестями, –
Тим більша лагідність, ясніша глибина,
Тим скорше, мудросте, приходиш ти з літами* (т. 1, с. 27).

У циклі „*Олександрійські вірші*” виділяється александрина „*Елій Лямія*”, в якому поет проголошує джерела свого натхнення, називає авторів античності, перед якими він в пошані схиляється:

*Ще за дитинних літ бував у Мессали,
Улюблениці Камен там зорями сіяли;
Там вабили серця, там чарували нас
Вергілій і Тибулль, жалібний Вальгій, Басс
І Галля смутна тінь. Але в моєму серці
Зосталися навек нестриманий Проперцій,
Овідій сміливий та многомудрий Флякк.
Приязні їхньої невимушений знак
Ціню я над усі тріумфи й консуляти* (т. 1, с. 81).

Вірш „*Олександрія*” належить до циклу „*Образи і віки*”. До цього вірша Микола Зеров подав таку примітку: „Гавань давньої Олександрії утворювалася берегом материка, островом Фаросом і великим, сім стадій завдовжки (верста з чвертю приблизно), молотом, так зв. *Гептастадієм*. На острові Фаросі стояв знаменитий Фароський маяк” [5, т. 1, с. 811].

Портові огні Олександрії освітлюють сутінь навколо міста. Саме до цього міста „спішить-пливе” чорний корабель. Неподалік – гора Гелікон – пристанок муз, і Пієрія – область у Давній Греції, так само легендарна батьківщина муз та Орфея. Поета вабить „спів сирен”, „мармури Атен” і чорна скеля на острові Левкаді. Згідно з легендою, зі скелі на острові Левкаді кинулась у море давньогрецька поетеса Сапфо. Але найбільше хвилює поета сам острів Фарос і знаменитий Фароський маяк („*тінню чорною піднесений маяк*”).

Ці символи стосуються, на нашу думку, самої античності, яка приваблює поета як вічне джерело його натхнення.

Вірш „*Арістарх*” присвячено видатному олександрійському філологу, коментаторові Гомерових поем, що жив у 217-145 рр. до н.е. Про Арістарха відгукується Микола Зеров з великою симпатією:

*... І був куток, де їх невманний галас
Безсило замовкав: самотній кабінет,
Де мудрий Арістарх, філолог і естет,
Для нових поколінь, на глум зухвалій моді,
Заглиблювався в текст Гомерових рапсодій* (т. 1, с. 82).

Спокійна впевненість у правоті того, що він робить, властива філософові Арістарху, була характерна і Миколі Зерову, що працював, не оглядаючись на „темні кроки літературних мод”.

Вірші „*Олександрія*” та „*Арістарх*” написані відповідно в 1922 р. та 1923 р., тобто на початку поетичної творчості Миколи Зерова. Вони символізують ніби два його творчих начала: поетичну музику і філологічну серйозну діяльність. З-посеред образів античності Микола Зеров вирізняє образи Хірона (однойменний вірш „*Хірон*”), Тесея (однойменний вірш „*Тесей*”), Навсікаї (однойменний вірш

„Навсікая”), Вергілія (однойменний вірш „Вергілій”), а ще Сократа („Сократів бич”) і Аристофана („невтишимий сміх Аристофана”, „благообразного мужа з Арімафеї”) та ін.

„Хірон” – найзнаменитіший з кентаврів, фантастичного племені півлюдей, півконеї, яким грецька уява заселила підгір’я Тессалії в героїчну добу, – читаємо примітки до цього вірша самого Миколи Зерова. Педагог (вихователь) багатьох героїв і ворожбит, музика і лікар, – Хірон, єдиний із кентаврів, переміг змисловість і звірячу хіть свого племені. По смерті, взятий на небо, перетворився на сузір’я Стрільця [5, с. 810].

Кентавр Хірон – „друг смертних і богів”. Кентавр – творець, він поет –

*...і сім очеретин,
І тонкий звук виказують поета...
І спів його – як тиховода Лета...
Його побожно п’ють Орфей і Лія,
І горя людського гіркий полин
Вмить перетворений на мед Гімета* (т. 1, с. 57).

Проте Хірон не лише творить, він ще лікує людей:

*Давно забувши рідний свій табун,
Він звик до лікарства і лірних струн,
До людських слів і Фебового лавра* (т. 1, с. 58).

Та найбільша його заслуга полягає в тому, що:

*Він переміг звірячу хіть кентавра,
Друг смертних і богів, кентавр Хірон* (т. 1, с. 58).

Безперечно, без примітки Миколи Зерова до вірша „Хірон”, що був уміщений у збірці „Камена”, було б важко непідготовленому читачеві збагнути обстоювану автором необхідність перемоги культури над сліпою стихією.

Чим приваблював поета образ Тесея? Звернемося знову до приміток Миколи Зерова, адже вони якнайтісніше пов’язані зі змістом вірша і суттю образу. „Тесей – один з найбільших грецьких героїв, син афінського царя Егея, переможець Мінотавра на острові Криті. Він за допомогою клубка ниток, що дала йому царівна Аріадна („Аріаднина нитка”), – пройшов у глибину знаменитого критського Лабіринту і, убивши потвора, щасливо звідти вибрався. Од’їжджаючи додому в Афіни, Тесей взяв Аріадну з собою, але мусив покинути її сонну вночі на острові Наксосі [...]. Покинуту на острові царівну знайшов бог Вахх, і вона стала його безсмертною дружиною” [5, с. 810].

Трагедія Тесея полягала в тому, що він був безпорадний перед велінням богів.

*Закоханий у панцир свій і спис,
Егеїв син у жертву їм приніс
Свою любов і серце Аріадни.
Його повів героїства клич принадний...
... Та до кінця повитих горем днів,
Не міг забути він прозорих снів
Егейських вод і золотої Крити.
І перед смертю, мов німий докір,
Все увижав седмицю білих зір –
Золотоканий пояс Афродіти³* (т. 1, с. 58).

Аналізуючи поезії М. Зерова, Сергій Білокінь зауважує, що до окремих з них можна було б „скласти аркуш коментарів”. Особливо яскраво виявляється в них конденсація історичного досвіду, античної культури, „художній час”, в якому спостерігаємо „постійні перегуки епох”: „Поет ненастанно зазирає в минувшину, віддаючи історичні часи сучасності буквально стереоскопічно. В поетичному світі Миколи Зерова людина мислить, живе, як казали римляни, *sub divo*, проти неба. Тож не дивно, що, роблячи останні філософські узагальнення, поет звертається до „вічних супутників” людства – Саломеї, Навсікаї, Тесея. Його інтерес до літературних символів не музейний, вони сповнені життя й гостроактуальні” [2, с. 53].

У збірці „Камена” Микола Зеров вмістив два александрійські вірші „Овідій” і „Безсмертя”. Доля поета-вигнанця в них накладається на власні тогочасні роздуми автора. До

³ За легендою, шлюбний вінець Аріадни, подарунок Афродіти потім був перетворений на сузір’я „Північну корону”.

першого з названих вище творів узято слова видатного поета епохи Августа, слова, що так переживалися із внутрішнім неспокоєм українського поета – „неокласика”: „Під зорями, що ніколи не торкаються хвиль. Перегук світовідчужань давньоримського поета Овідія і поета 20-30-х рр. XX ст. Миколи Зерова через тисячоліття постає у вірші зримо, як і місце його заслання”:

*Убогий, дикий край! Весна, бруд і холод;
Улітку чорний степ: ні затишних гаїв,
Ні виноградників, ні золочених нив... (т. 1, с. 81).*

Для перекладача творів Овідія, якого так турбувала і доля самого давнього поета, і його переживання в „убоному дикому краї”, де „варвари довкола”, вибір міг бути хіба один – античні міста Північного Причорномор’я, „брук і вулиці старого Херсонеса”, на які він з радістю проміння би все на світі. Ще більше Миколу Зерова по-справжньому хвилювали перипетії Одисейвих мандрівок.

На Соловках Микола Зеров переклав українською мовою вірш О. Пушкіна „До Овідія”. Там є такі рядки:

*Як живо у мою ти вкарбував уяву
Смутного вигнання пустелю неласкаву,
Похмурий неба схил, нетанучі сніги
І коротко теплом розцвічені луги (т. 1, с. 391).*

Вірш „Навсікая” розповідає про зустріч Одисея з найчарівнішою жінкою Еллади. „Навсікая, – за тлумаченням Миколи Зерова – найчарівніший з жіночих образів Гомерових поем” [5, с. 811], уособлює в собі світ античної культури. Цим образом захоплювались майже всі поети-„неокласики”.

У М. Зерова Навсікая „струнка, як промінь, чиста”, у М. Рильського – „ніжна Навсікая, струнка дочка феацького царя”. М. Зеров звертається до неї ніжно: „феацький квіте, серце Навсікає”. Про те, що „Навсікая” – уособлення античної культури взагалі, свідчить такий уривок з вірша М. Рильського: *Хай буду класик, а не футурист, співець рибалок, меду й Навсікаї.*

Микола Зеров милується прекрасним образом Навсікаї, що, як промінь сонця, виблискує:

*Перед тобою вбогий пілігрим
І море пурпурове і безкрає.
Твій царський жест скликає бистру зграю,
Служниць, поіятих острахом німим,
І вроди й гідності струмистий німб
Над чолом ніжним і дитячим сяє.
А Одисей стоїть і, сам не свій,
Під чарами стрілчастих брів і вій
Ладен забути безмір мук і горя:
Ясна, зцілюща, мов жива роса,
Рожевим сплеском Еллінського моря
Йому сміється радісна Краса (т. 1, с. 59-60).*

У цьому вірші досить чітко викладено засади античності як основної ідеї високоінтелектуальної поезії „неокласиків”. Їхня творчість заснована на красі і вітальності античної культури. В образі Одисея бачимо самого поета, який під чарами античності „ладен забути безмір мук і горя”.

У вірші „Навсікая” спостерігаємо протиставлення здорової еллінської чуттєвості світові біблійних переказів. Образ променя – це знак вірності і незрадливості античній культурі. Цей вірш надзвичайно важливий для розуміння етичних критеріїв світосприйняття Миколи Зерова. Красу, як духовну гармонію, він ставить понад усе. Ця думка є наскрізною у всій збірці „Камена”. Ідеал вічної краси і вірності домінує у поета над стихією руйнації і забуття, що спостерігав поет у 20-х рр. в Україні.

Відстоювання естетичних принципів „неокласиків” звучить у вірші „Партеніт”. Поштовхом для написання вірша послужила фраза Б. Коваленка, кинута ним на диспуті 24 травня 1925 р. – „Трубадури, як Максим Рильський...”. „Партеніт” – це відповідь-пересторога безпам’ятним і озлобленим супротивникам „неокласиків”. „Літа минають – не минає міт”, – говорить Микола Зеров. „За темною грядою Аю-Дага” [у Криму – І.М.] ввижаються проникливій і чутливій душі поета і дива Архіпелагу, і Орестів жаль, і Піладова звитяга, і смертний Іфігенії привіт. Уява поета

здатна воскресити усі ці ознаки минувшини, які не канули в Лету, а живуть у сучасності. Тих, хто цього не розуміє, поет називає „парубками”, підкреслюючи їх неосвіченість:

*... парубки, каміння і дачні мури
Відповідатимуть на їх співучі сни
Крізь зуби витисненим: „Трубадури!..”* (т. 1, с. 23).

У вірші „Вергілій” Микола Зеров прославляє давньогрецького поета, який нагадує самого автора:

*Мужик із Мантуї, повільний і смаглявий,
З дитинства ніжного колисаний селом,
Звеличив кий, і плул, і мідяний шолом,
І знявся до вершин нечуваної слави* (т. 1, с. 60).

Проминули часи історії. „І Рим, і цезарів діла Рука історії до трун поволокла, Де сплять усіх часів ілюзії й корони”, – констатує поет. Але незважаючи на це, живе Вергілій:

*Та він живе, і дзвін гучних його поем
Донині сниться нам риданнями Дідони,
Бряжчанням панцирів і сплесками трирем⁴* (т. 1, с. 61).

Що ж до образу Вергілія взагалі, то до нього не раз звертається Микола Зеров. Як ми уже зазначали, над перекладами Вергілієвої „Енеїди” трудився поет до останніх днів свого життя.

Знаменно, що Вергілій, – як зазначає М. Москаленко, „супроводжував Миколу Зерова протягом усього свідомого життя, починаючи з гімназійних років” [6, с. 1246]. Еклогами Вергілія Зеров дебютував як перекладач у „Літературно-науковому віснику” (1918, №№ 2-3 і №№ 10-11). Про Вергілія він написав у передмові до „Енеїди” І. Котляревського (1919), у примітках до „Антології римської поезії” (1920), де, зокрема, процитовано середньовічний вірш-легенду про відвідини святим Павлом могили Вергілія. У сонеті „Данте” (1921) Вергілія називає поет „чарівником” і „небесним посланцем”. Можна стверджувати, що Вергілій перебував у полі уваги Миколи Зерова протягом майже двох десятиріч (з 1917 р. до 1937 р.). У кожного великого поета є свій „шифр”, свій „код”, свій міфосюжет чи архетип. Як зауважує М. Москаленко, „менш за все про Миколу Зерова можна говорити як про людину однієї ідеї, одного міфосюжету, однієї цілеспрямованої заданості. А проте зеровська вергіліана – це те силове поле, в якому структурувалися різні складники його творчого світу. Не тільки поетичні, перекладацькі та історико-літературні масиви, знані сучасному читачеві за двотомником 1990 року, а усі з високою майстерністю написані зеровські тексти” [10, с. 1249].

Отже, в художньому світі М. Зерова 20-30-х рр. виокремлюються пріоритети античності: інтелектуальні заняття і пов’язані з ним обставини: тиша, спокій, зосередженість, книги, дозвілля. Це все протиставлено неспокійному періоду революцій і громадянської війни. Наприклад, у вірші „Творча тиша” поет зазначає:

*О, нас давно не видно на кону.
Закохані у тишину робітні,
Ми стали скромні, стали непомітні,
Скупі на жест і мову запальну* (т. 1, с. 68).

Таким чином, межа між „своїм” і „чужим” – це протиставлення сучасності – „іншому світу”, „класичному”, „вічному”. Тут поєднані антична й українська культури, часто – у протиставленні. Простору сучасності поет протиставляє світ античності з його людиноцентризмом і вічними цінностями.

У своїй творчості Микола Зеров подав неперевершені зразки українського осягнення античності. Його переклади з давньогрецької і давньоримської літератури становлять унікальне засвоєння античної спадщини українським поетичним стилем.

⁴ Триреми – судна з трьома рядами весел у Давньому Римі.

Література

1. Білокінь С. Закоханий у вроду слів / С. Білокінь // М. Зеров – доля і книги. – К. : Час, 1990. – 56 с.
2. Білокінь С. Микола Зеров / С. Білокінь // Письменники радянської України. 20-30-і роки. – К. : Рад. письменник, 1989. – С. 35–64.
3. Брюховецький В.С. Микола Зеров : Літ.-крит. Нарис / В.С. Брюховецький. – К. : Рад. письменник, 1990. – 307 с.
4. Гальчук О. Античні традиції у творчості Миколи Зерова : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. – К., 1998. – 17 с.
5. Зеров М. Твори : у 2 т. / Микола Зеров. – К. : Дніпро, 1990. – Т. 1. – 843 с. – Т. 2. – 596 с.
6. Зеров М. Українське письменство / Упор. д.ф.н. М. Сулима / Микола Зеров. – К. : Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2003. – 1301 с.
7. Зеров М. Sonnetarium / М. Зеров. – Берхтесгаден : Орлик, 1948. – 196 с.
8. Івашко В.К. Николай Зеров – литературовед и критик : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.01.01 „Русская литература” / В. К. Івашко. – К., 1990. – 24 с.
9. Ласло-Куцюк М. „Дзвінка закінченість” сонета Зерова / М. Ласло-Куцюк // Шукання форми. – Бухарест : Критеріон, 1980. – С.108–138.
10. Москаленко М. Микола Зеров: доля і доробок / М. Москаленко // Зеров М. Українське письменство / Упор. д.ф.н. М. Сулима. – Київ : Основа, 2003. – С. 1235–1272.
11. Павличко Д. Безсмертний майстер // Зеров М. Твори. – у 2 т. – Т. 1. – К. : Дніпро, 1990. – С. 14–20.
12. Руссова С. Автор и его лирический текст / С. Руссова. – М. : Знак, 2005. – 312 с.
13. Слово : Зб. укр. письм. – Нью-Йорк, 1964. – Зб. 2.